

A fordítás (tovább)fordítása(i)

Kísérlet Walter Benjamin *A műfordító feladata* című esszéjének, valamint Paul de Man ezen esszéhez írott kommentárjának szövegközeli (össze)olvasására

WALTER BENJAMIN: A műfordító feladata

(A primér szöveg letapogatása)

Jól ismert, paradigmaticus esszéjében Benjamin rögtön az elején elveti az ideális befogadó fogalmát, olybá tűnhet, mintha megítélése szerint a költészet nem konkrétan az olvasónak szólna, hanem önmagáért létezne – tiszta nyelvnek (*Reine Sprache*) nevezi.

Tézise szerint a fordítónak túl kell lépnie azon, hogy az irodalmi műben jelenlevő közlést közvetítse. Az a fordítás, amely csak a műben megtalálható közlést közvetíti, semmiképp sem tekinthető jó fordításnak. A nyelvi megnyilatkozások bizonyos szempontból lefordíthatatlanok, egyes műveknek lényegi sajátossága a fordíthatóság, más művek azonban nem adják meg magukat a fordítás szándékának.

A fordított szöveg olyan szöveg, mely az eredeti műhöz képest mintegy önálló életet él, hiszen keletkezését tekintve később, mint az eredeti szöveg. A fordítás saját létezését okvetlenül az eredeti mű dicsőségének köszönheti, azaz kivételes esztétikai értékének, hiszen az eredeti mű olyan szöveg, mely méltónak találtatott arra, hogy a saját nyelvi közegéből kiemelve egy idegen kultúrába emeljék át a fordítás révén.

Benjamin állítása szerint a nyelvek abban rokonok egymással, amit mondani akarnak, a fordítás éppen ezt fejezi ki. Azaz a felszíni különbségek ellenére az emberi nyelvek mégis hasonlóan működnek, és ez a hasonló működés, mint valamiféle antropológiai egység, teszi lehetővé egyáltalán magát a fordítást.

A fordítás nem olyan mű, mely önmagát véglegesnek tekintheti, mivel maga a forrásául szolgáló eredeti mű is *változik* az idők során. Benjamin ez alatt minden bizonnyal azt érti, hogy a művek befogadásának módja az, ami megváltozik, a szövegek új értelmet nyernek. A fordító anyanyelve is változik, így bizonyos időközönként szükségessé válhat az újrafordítás, hiszen egyes régebbi fordítások nyelvileg avíttak hathatnak, ezzel nehezítve a célnyelvi befogadást.

Benjamin az *így-értés* fogalmát vezeti be annak igazolására, hogy bár a nyelvek külső szerkezetüket tekintve elkülönülnek egymástól, de intenciójukat tekintve hasonlóak. Két különböző nyelven szóló szó, pl. a francia *pain* és a német *Brot* kizárja egymást, jelentésük lényegében mégis ugyanaz, hiszen ugyanarra a jelöltre utalnak.

A fordítás csupán egy ideiglenes módja annak a harcnak, amit az ember a nyelvek idegenségével vív. Benjamin ismételten hangsúlyozza, hogy az időbeli aspektus miatt egy fordítás sem tarthat igényt a tartósságra.

A szerző egy kissé mintha a miszticizmus felé hajolna el akkor, mikor azt állítja, van olyan rétege a műnek, amit egy fordítás sem képes visszaadni. Józan, megfontolt állítást tesz ellenben, mikor azt állítja, a fordított szöveg tovább már nem fordítható, tehát sokkal kevésbé emelhető ki a saját helyéből, mint az eredeti mű.

Benjamin szerint a költő és a műfordító feladata sokban különbözik, a műfordítónak nem kell feltétlenül egyúttal költőnek is lennie – ezen állítását azzal támasztja alá, hogy számos nagy fordító, például Luther vagy Schlegel gyenge, de legalábbis közepes költők voltak korszakalkotó műfordítói tevékenységükhöz képest. A fordító feladata azért határolható el a költő feladatától, mert a fordító feladata a költőjével ellentétben nem a valóságra, hanem kizárólag a nyelvre irányul. A költő intenciója eredeti, a valóságra reflektál, ellenben a fordító csupán az eredeti, nyelv által létező művel találkozik, s az eredeti műnek csupán egyfajta visszhangját kelti a fordítás által.

Benjamin egy újabb kissé talán a miszticizmus irányába hajló, mai szemmel talán nem elég tudományosnak ható állítása, mely szerint a műfordító a sok nyelvet egyetlen igaz nyelvvé igyekszik integrálni, ám hogy mit ért *egyetlen igaz nyelv* alatt, bővebben talán esszéje terjedelmi korlátai miatt sem fejti ki bővebben. A fordításnak a filozófiához hasonlóan „nincs műzsája”, azaz a költészettel ellentétben nem valamiféle ihletett tevékenység, hanem inkább egyfajta mesterség, ami sokkal inkább tudást, mint ihletettséget igényel.

A fordítás Benjamin szerint maga is egyfajta forma, a műfordítás által megkívánt formahűség pedig olykor megnehezítheti az értelem visszaadásának hűségét. Különös módon egy adott fordításnak főként a saját korában nem igazán válik erényére, ha olyannak hat, mintha saját nyelvének alkotása lenne, azaz nem látszik rajta az idegenszerűség, nem érződik rajta, hogy fordított szöveg, mely mögött ott áll egy eredeti, a célnyelvhez képest teljesen idegen nyelven íródott mű.

A fordítás szabadsága Benjamin szerint a saját nyelvre vonatkozóan látszik igazolódni. A cél egyfajta tiszta nyelv elérése, melyről Benjamin azonban esszéje utolsó szakaszában sem ad bővebb elemzést, csupán azt írja le, a műfordító feladata voltaképpen nem más, mint hogy

megváltsa a tiszta nyelvet, mint idegenbe száműzöttet, megszabadítsa az eredeti műben foglyul ejtett nyelvet a célnyelvi reprodukcióban. Ez talán voltaképp azt jelenti, hogy a fordító dolga olyan tartalmak láthatóvá, érthetővé tétele a célnyelvi szövegben, a fordításban, mely az eredeti műben rejtetten, áttételesen van jelen. Leszögezendő persze, hogy Benjamin szövege, mely később nagy vitákat kavart, miként arra későbbi értelmezője, de Man is felhívja a figyelmet, a legtöbb szépirodalmi műhöz hasonlóan maga is ellenáll a megértésnek, illetve többféle olvasatot lehetővé tesz.

Esszéjének végén Benjamin leszögezi, hogy azt, hogy egy adott fordítás mennyiben képes megfelelni a fordítás, mint forma lényegének, mintegy objektív módon határozza meg az eredeti mű lefordíthatósága. A lefordíthatóság és a lefordíthatatlanság tehát nyilván nem minden mű esetében egyforma, ha nem is mérhető, de adott esetben talán intuitív módon érezhető. Egy mű minél inkább *közlés*, azaz minél inkább valamiféle explicit üzenetet, tartalmat akar kifejezni, annál kevesebbe nyernivaló marad a fordításnak, ellenben minél magasabb tagoltságú, minél összetettebb egy mű, annál inkább a lefordíthatatlanság a természete. Benjamin itt talán arra is gondol, hogy egyes irodalmi művekben szójátékok, a forrásnyelv kultúrájába mélyen kódolt referenciák, vagy az értelem szándékos elrejtése nyilván megnehezítik a mű más nyelvbe való integrálását, egy másik kultúra számára való érthetővé tételét.

Hölderlin Szophoklész-fordításai jól példázzák, hogy nagy bennük a nyelvek közötti harmónia, igyekeznek formahűek maradni, bennük inkább a német nyelv mozdul el a görög felé, mint a német a görög felé, ugyanakkor annál nehezebben befogadhatóak, érthetőek. Mégis e Szophoklész-fordítások a műfordítás egyfajta ősképei, melyek talán valamilyen módon követendő példaként is szolgálnak napjaink műfordítói számára.

Benjamin az esszé legvégén egészen odáig elmegy, hogy egyes nagy irodalmi szövegek, pl. olyan szakrális szövegek, mint például a Szentírás egyenesen magukban foglalják saját virtuális fordításukat, azaz olyan mértékben igazat szólnak, hogy tartalmuk bárki számára, bármely nyelven visszaadható. A szent szövegek interlineár-verzióját, sorok közé írt fordítását, mely követi az eredeti szöveg szintaxisát, ráadásul oly mértékben, hogy nincs is tekintettel a célnyelv mondattani sajátosságaira, Benjamin a fordítás ideájaként képzei el. Megjegyzendő azonban, hogy ez a meglátás mai szemmel nyilvánvalóan idealisztikusnak hat, és a gyakorlatban valószínűleg nem minden szöveg esetében kivitelezhető.

Érdekes megfigyelésnek bizonyulhat a szöveg kapcsán, hogy Benjamin egyszer mintha az egzakt tudományosság pontosságával akarná megfogalmazni mondandóját, máskor

viszont mintha bizonyos transzcendens, magyarázatra nem szoruló, vagy szavak által egyenesen nem magyarázható elemeket tételezne fel, szövege pedig mintha vallásos révületből szólna.

Józan, mai szemmel is tudományosnak ható meglátások például, hogy különböző irodalmi művek különböző szinten fordíthatók át egyik nyelvből a másikra, a fordíthatóságnak tehát fokozatai vannak. Talán szintén tartható álláspont, hogy míg a költő (értve ez alatt nagy valószínűséggel mai értelemben a próza- vagy a drámaíró is, tehát bármely irodalmi szöveg alkotóját) műve mondanivalóját a valóságból (is) meríti, már amennyiben feltételezzük a referenciális olvasatok létjogosultságát, addig a fordító feladata, tevékenysége elsősorban valóban nyelvi, nyelvbe zárt, hiszen művét nem teljes mértékben ihletett módon, akár a valóságból merítve alkotja meg, hanem egy másik, idegen nyelven íródott mű alapján, mely már önmagában nyelvi megnyilatkozás, tehát a fordítás már önmagában is egy másik szövegre vonatkozik. Ez nyilván megelőlegezheti azt a manapság kurrens irodalomtudományi álláspontot, mely szerint a fordítások maguk is kezelhetők intertextusokként, hiszen olyan szövegek, melyek valamilyen módon egy náluk korábban keletkezett, előzményükül szolgáló irodalmi műre utalnak, belőle táplálkoznak.

Misztikus és kifejtetlen állítás azonban a tiszta nyelv, a *reine Sprache* létezése, mely alatt Benjamin nyilvánvalóan a költészet nyelvét érti (?), meg azonban nem magyarázza, megfoghatóvá nem teszi, a tiszta nyelv bizonyosan nem értelmezhető és nem határozható meg napjaink irodalomtudományos keretei között.

Ezen folyamatos változtatása a tudományosan igazolható és a metafizikusnak ható állításoknak Benjamin szövegét magát is irodalmi művekhez hasonlatossá teszi azáltal, hogy az ellenáll a megértésnek, illetve nyilván többféle olvasatra lehetőséget ad, ily módon nehéz eldönteni, vajon mai szemmel *A műfordító feladata*t tudományosan megalapozott állításokat közlő szakszöveggént, avagy valamilyen mértékben inkább szépirodalmi, tehát részben fiktív, *imaginárius* elemeket is tartalmazó műként olvassuk?

*

PAUL DE MAN: Walter Benjamin *A műfordító feladata* című írásáról (A kommentárszöveg letapogatása)

Paul de Man Walter Benjamin esszéről szóló, ugyancsak ismert előadását azzal kezdi, hogy Benjamin nyomán *fordítani* eleve lehetetlen, erről tanúskodnak Benjamin tanulmányának

különböző fordításai is. Gadamer felvetéseit követve azt az állítást teszi, mely szerint a XX. századi filozófia feladata nem más, mint a korábbi fogalmak újraértékelése. Gadamer megítélése szerint Kant és Hegel, a német hagyomány a modernitás koráig paradigmaticusnak számító filozófusai olyan naivitást képviseltek, amin ma már túljutottunk. Gadamer felfogásához képest Benjamin esszéje első olvasásra visszalépésnek tűnhet, mintha egyfajta messianizmus lenne belőle kiolvasható. Hölderlin, George vagy Mallarmé szinte szentként jelennek meg. Barthes olvasatában a költészet Benjamin szerint egyfajta szent nyelv, mely voltaképp nem a közönségnek és az olvasónak szól. Az esszé tehát valóban visszalépés a messianisztikus szemlélet szintjére, emiatt nem csoda, ha sokan bírálják, mások azonban éppen azért méltatják, mert visszaadja az irodalmi szövegek a metafizika destrukciója által megkérdőjelezett szent státuszát.

De Man előadásában felteszi azt a kérdést, tulajdonképpen mit is *mond* nekünk Benjamin esszéje? A válasz e kérdésre az, hogy a tudományos diskurzus nem képes valamiféle közmegegyezésre jutni. Még a szöveg különböző fordítói sincsenek teljesen tisztában azzal, voltaképp mit is *mond* Benjamin, sőt, még egyszerű állítások fordításánál is tévútra jutnak. De Man azt a kérdést is felveszi, vajon Benjamin a műfordító feladatának vizsgálata ürügyén nem egyebet művel-e, mint poétikát, azaz a költői nyelv elméleti megközelítését? Benjamin az esszét saját Baudelaire-interpretációi bevezetéseként szánta, így egyfajta önlegitimáció is lehetne a szöveg célja. De Man azonban ennél többet lát az esszében, létrejöttünk egyik fő oka, hogy Benjamin szerint a fordító a költővel ellentétben mintegy ironikus módon eleve kudarcra van ítélve, hiszen az általa létrehozott, *fordított* szöveg sosem nyújthatja azt, mint a forrásául szolgáló eredeti mű. A mű címe de Man olvasatában tautologikus, hiszen az *Aufgabe* a németben feladatot és valami feladását is jelent, azaz magában foglalja azt is, hogy a műfordító valamilyen módon kénytelen *feladni* saját küldetését. (Ez persze valamilyen módon már a szöveg dekonstrukcióját is magában foglalja, hiszen nem tudhatjuk, vajon Benjamin tényleg ezt az értelmezési sikot is bele akarta-e foglalni esszéje címébe – a szerzői intenció persze utólag rekonstruálhatatlan, de Man olvasatáról azonban nem elfelejtendő, hogy maga is értelmezése a vizsgált szövegnek, tehát semmiképp sem objektív.)

De Man felhívja a figyelmet arra, hogy Benjamin kardinális különbséget tesz költő és műfordító között, sőt, kiemeli, hogy számos remek műfordító gyenge, de legalábbis közepes költő volt. De Man olvasatában a költő elsősorban a jelentéssel dolgozik, ami nem tartozik szigorúan véve a nyelvhez, a fordító ezzel szemben a nyelvvel áll szoros kapcsolatban, viszonya az eredeti szöveghez nyelv és nyelv kapcsolatához hasonlít, a fordítás nem helyezhető kívül a nyelven. A fordítás Benjamin szerint inkább a filozófiához hasonlít,

mégpedig abban, hogy a filozófia sem a világ leképezése, a világhoz másfajta viszony fűzi. Barthes olvasatában Benjamin úgy véli, hogy a fordítás hasonlatos a kritikához vagy az irodalomelmülethez is, ezt főként Schlegel alapján mondja ki. Ironikus jelenség, hogy a fordított szöveg némely esetben kanonizáltabb az eredeti műnél, hiszen az eredeti természeténél fogva nem kívánja a kanonizációt vagy a fordítást. Csupán az eredeti mű *lefordítható*, egy fordított szöveg tovább már semmiképpen sem fordítható, helye gyakorlatilag statikusabb, mint az eredeti szövegé. A fordítási tevékenység azért is hasonlatos az irodalomkritikához, mert *olvassa* és *kanonizálja* a fordított szöveget. Ha egy szöveget idegennyelvre fordítanak, az nyilván valamilyen jelentőséggel bír, ha saját nemzeti irodalmából kiemelve egy másik kultúrába próbáljuk meg átültetni, ugyanakkor a fordítás szükségszerűen értelmezés is.

De Man azt is kiemeli, hogy a fordítás Benjamin szerint a történelemhez is hasonlatos. A történelmet nem a dialektika alapján kell elképzelnünk, inkább a természeti változásokat kell a történelem szemszögéből megértenünk, nem pedig fordítva. Ugyanez a helyzet a fordítás kapcsán – az eredeti művet a fordítások felől vagyunk képesek megérteni. A fordítás nem valamiféle leképezés vagy parafrázis. De Man az *übersetzen* szó metaforikus értelmére hívja fel a figyelmet, hiszen a szó voltaképp a görög *metaphorein* szó pontos fordítása. De Man olvasatában Benjamin szerint *a metafora voltaképp nem metafora*, épp ezért *A műfordító feladata* is meglehetősen nehezen fordítható szöveg. A fordítás abban az értelemben nem metaforikus, hogy a fordított szöveg nem hasonlít az eredetire, ez pedig de Man meglátása szerint egyenesen paradox.

A filozófia, a kritika és az irodalomelmélet ugyanilyen módon nem *hasonlítanak* arra, amiből levezetésre kerültek, hiszen nyelven belüli tevékenységek. De Man szerint Benjamin arra mutat rá, hogy az ember a saját nyelvében érzi önmagát a leginkább elidegenedve, szemben azzal az idealista feltevessel, hogy a saját nyelvünkben volnánk a leginkább otthon. Ezt mutatják Benjamin szövegének különböző fordításai is, melyben de Man különféle kisebb-nagyobb félreértésekre hívja fel a figyelmet.

A fordítás, mint eljárás, az élet illúzióját kelti, de Man megítélése szerint azonban inkább egyfajta halál utáni életét, hiszen a fordítás az eredeti szöveg halott voltát is feltárja. Benjamin de Man olvasatában nem egyének vagy szubjektumok szenvedéséről beszél, e szenvedések nem emberiek, sokkal inkább nyelvi szenvedésről van szó, mely kizárólag a nyelv világában megy végbe. Benjamin szövege maga remek illusztrációja ennek a jelenségnek, hiszen mint azt de Man több ízben is hangsúlyoznak, a legkiválóbb fordítók sem birkóznak meg vele, sőt, az elemzésre vállalkozó kommentárok sem – a szöveg önmaga mondanivalójának legjobb

példája, mintegy metanyelvként szól önmagáról és az önmagában megnyilvánuló fordítási-megértési problémákról.

De Man szerint Benjamin néhány mondat keretében egy egész nyelvelméletet vázol fel azáltal, hogy megkülönbözteti az *elgondolt* (das Gemeinte) és az *elgondolás módja* (Art des Meines) között, a kijelentés jelentettje és jelentés-módusza között. A francia fordítások esetében ezen szavak átvitele is meglehetősen problémásnak bizonyul. De Man elismeri, hogy Benjaminsnak igaza van abban, hogy az egyes szavak másik nyelvbe való lefordításának problémája merőben nyelvi jellegű.

Benjamin szerint a fordító nem igazán tehet mást, mint hogy voltaképp szó szerint fordít, s adott esetben nem veszi figyelembe a célnyelv szintaktikai viszonyait, hanem követi az eredeti szöveg szintaxisát. De összeegyeztethető-e a nyelvtan és a jelentés ezen a szinten? De Man kiemeli, hogy Benjamin Hölderlin Szophoklész-fordításait hozza fel példaként, melyek szó szerintiek, ugyanakkor szinte érthetetlenek is. A szó jelentése olyannyira nem ragadható meg, hogy a grammatika sem képes befogni.

Benjaminsnál létezik valamiféle eredeti, tiszta nyelv, mely de Man olvasatában voltaképpen egy vallásos tétel az emberi nyelv egységéről. Ezt példázza az edény-hasonlat is Benjamin esszéjében, mely szerint ahhoz, hogy az összetört edény cserepei összeilleszthetők legyenek, a legapróbb részletekig illeszkedniük kell egymáshoz, nem kell azonban, hogy formájukat tekintve hasonlóak legyenek. Carol Jacobs de Man által idézett kommentárja szerint Benjamin mégsem azt állapítja meg, hogy a cserepekből összeáll valamiféle egész, hanem a törött cserepek összeillesztése révén csak egy újabb törött cserép áll elő, azaz az egész képze voltaképpen csupán valamiféle illúzió.

De Man leszögezi, hogy a különböző fordításokban egyáltalán nem egyértelmű, vajon Benjamin *egyetlen edény törött cserepeire* utal-e, azaz valamiféle integritást tételez-e a metaforában. Itt megint csak oda juthatunk, hogy Benjamin szövege, mely a bizonyos értelemben való fordíthatatlanságról beszél, lényegében maga is ékes példája ennek a fordíthatatlanságnak. De Man szerint minden fordítás csupán egyfajta töredék az eredetihez képest, de voltaképp az eredeti mű is töredék a nyelvhez képest – a fordítás tehát a töredék töredéke.

A fordítás egyszerre tételezett hűsége és szabadsága apória. Egyrészt nem árt, ha a fordítás hűen igyekszik közvetíteni az eredeti szöveg tartalmát, másrészt viszont a célnyelv idiomatikusságát figyelembe véve nyilván a szabadság is valamiféle követelmény. A fordítás azonban az eredeti művet még inkább a szétesés, a széttöredezés irányába löki, a tiszta nyelv voltaképp csak a nyelvek összességéként létezik, de Man olvasatában pedig ebből vezethető le

az a voltaképpeni tragédia, hogy az ember számára a sajátjának hitt nyelve válik a legéletidegenebbé.

A történelem sem teljes mértékben emberi jelenség, hiszen a nyelv dimenziójába tartozik. Benjamin azt a tévelygést nevezi történelemnek, mely a nyelv révén megy végbe. A tiszta nyelv és a költői nyelv elválasztandóak egymástól, hiszen a költői nyelv nem hasonlít a Benjamin által tételezett tiszta nyelvre. Benjamin történelemszemlélete de Man megítélése szerint nem messianisztikus, hiszen a Messiás valamiféle eljövedele nem beteljesítené, hanem megszüntetné a történelmet.

Végezetül, de Man előadásában azt a megállapítást teszi, hogy Hegel *Esztétikájának* azon fejezete, mely a fenségesről szól, sokkal közelebb áll az *A műfordító feladatában* megszólaló Benjaminjához, mint Gadamerhez, mivel a fenségest a szent és a profán filozófiai kategóriák szétválasztásából származtatja...

*

UTÓLAGOS MEGJEGYZÉSEK

Paul de Man rá jellemző módon *dekonstruálja* Benjamin szövegét, azaz megkísérel radikális, provokatív módon újraolvasni, illetve a benne rejlő ellentmondásokra felhívni a figyelmet. A dekonstrukciós olvasat jellemzője az is, hogy a Benjamin-esszé ambiguitásából és a különböző fordításokban fellelhető félreértésekből levezetve a szöveget de Man úgy olvassa, mely önmaga állításának, azaz a fordítás valamilyen módon tragikus és ironikus voltának ékes példáját. Dekonstrucionista jellemzője a kommentárszövegnek az is, hogy de Man Benjamin által eredetileg nem, vagy nem explicit módon használt szójátékokat olvas ki a szövegből, pl. az *Aufgabe* szót egyszerre értelmezi *feladat*ként és *valami feladás*aként, illetve a *poétikai* helyett *politikait* helyettesítene be a szövegbe, Benjamin történelemszemléletéből kiindulva.

A magyar szövegek megértését (s itt kell megjegyezni, hogy jelen kommentár szerzője a két szöveg magyar fordításából indult ki, s csak egyes apróbb dolgokban tekintett vissza az eredeti, forrásnyelvi textusokra...) természetesen nehezíti, hogy Benjamin és de Man érvelését követve azok maguk is fordítások, a maguk tökéletlenségeivel együtt. De Man a csavar kedvéért többek között az eredeti német szöveg angol és francia fordításait idézi, melyek helyenként a magyar szövegben magyar fordításban jelennek meg, tehát lényegében ellentétesek Benjamin azon tézisével, mely szerint a fordítás tovább nem fordítható. (A bölcsészettudományokban persze ennek gyakran az ellenkezőjét igazolja a gyakorlat, hogy

milyen hatékonysággal, abba itt és most nem mennénk bele.) A fordított szöveg persze nyilván *továbbfordítható*, az eredeti szöveg értelmétől azonban talán – szükségszerűen – még távolabb kerül.

A fordításról szóló teoretikus szövegek ugyancsak fordításban való olvasása eleve nehezebbé teszi azok megértését, emiatt úgy vélem, a szövegeket magyarul olvasva még nehezebben juthat az olvasó tudomására, akár eredeti szövegében, akár de Man olvasatában mit is mond voltaképpen Benjamin a fordításról és a műfordító feladatáról. Mind Benjamin szövege, mind de Man szövege valamilyen módon ellenáll a megértésnek, s mindkettőben felfedezhetők ambiguitások, melyek persze érdekes – s bizonyos esetekben talán öncélú – további olvasatokat generálhatnak – meglehetősen sokat, ha nem is végtelen számút...

BIBLIOGRÁFIA

Walter BENJAMIN: A műfordító feladata. Ford. Szabó Csaba. In: Uő: A szirének hallgatása. Válogatott írások. Osiris, Budapest, 2001. 71-83.

Carol JACOBS: In the Language of Walter Benjamin. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1999.

PAUL DE MAN: Walter Benjamin *A műfordító feladata* című írásáról. Ford. Király Edit. In: Átváltozások. 1994/2. 65-80.

Hans-Georg GADAMER: Wahrheit und Methode. De Gruyter Verlag, Oldenbourg, 1999.

Barbara JOHNSON: The Task of the Translator. In: Uő: Mother Tongues: Sexuality, Trials, Motherhood, Translation. Harvard College, 2003. 40-64.

SZEGEDY-MASZÁK Mihály: Megértés, fordítás, kánon. Kalligram, Budapest-Pozsony, 2008.